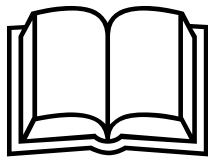

Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet
Harmat Artúr Központi Kántorképző Tanfolyam

Liturgika
I. év

Ünneplésünk alapjai
Bevezetés a liturgiába
Jegyzet

Összeállította:
Dr. Verbényi István
Kiegészítette:
Dr. Füzes Ádám

Budapest 2003

„A hitvallásban az Egyház megvallja a Szentháromság misztériumát és az ő »jóságos tervét« (Ef 1,9), amely az egész teremtésre vonatkozik: az Atya akaratának »titkát« úgy viszi végbe, hogy szeretett Fiát és Szentlelkét adja a világ üdvösségére és nevének dicsőségére”¹. Ezért „a liturgia Krisztus műve, de egyben Egyházának tevékenysége. A liturgia megvalósítja és kinyilvánítja az Egyházat, mint az Istennel és az emberekkel megvalósult közösség látható jelét. A híveket elkötelezi a közösség új életében. Magában foglalja mindenki »tudatos, tevékeny és gyümölcsöző« részvételét”².

A kántor zeneértő keresztény, akit az Egyház megbíz a liturgia zenei részével. Ezért a kántornak az alapos zenei tudása mellett, közösségének elkötelezett tagjaként, különösen is jól kell ismernie a liturgiát és annak belső törvényeit, valamint a rá vonatkozó egyházi előírásokat.

1. A liturgia fogalma

1.1. A liturgia szó jelentése és használata

A liturgia a görög *leitourgia* (λειτουργία = *laosz*, nép + *ergon*, munka) szóból származik. Jelentése a népért végzett közösségi szolgálat (hadviselés, Olimpia, színházi játékok, stb.). Az **Ószövetség** görög nyelvű fordításában (LXX) a liturgia a szent sátorban végzett **papi szolgálatot** jelöli, néhol tágabb értelemben a felebaráti szeretet tetteit is. Az **Újszövetségben** a Zsidókhoz írt levél e szót lefoglalja **Krisztus főpapi működésének** leírására. Az **első keresztényeknél** a liturgia az Isten tiszteletére végzett cselekedetek gyűjtőfogalma. A római egyházban nem honosodott meg ez a kifejezés. A használt kifejezések: *munus*, *officium*, *mysterium*, *sacramentum*, *ritus*, *actio*, stb. A

¹ *Katolikus Egyház Katekizmusa* (KEK), 1066.

² KEK 1071.

görög egyház már a 4. században a **misét** nevezi liturgiának. Később a **nyugati egyházban** a liturgia a szent **szertartások** összességét jelentette, vagy azoknak az egyház által előírt **normáknak** a gyűjteményét, amely a kultusz végzését szabályozta.

1.2. A liturgia meghatározása

A liturgiában Isten dicsőítése és az emberek megszentelése történik. Imádságunk, énekünk, áldozatbemutatásunk, istendicséretünk – jócselekedeteinkkel együtt – felszállnak Istenhez, „miként a tömjénfüst”, Isten pedig a vele való találkozásban kiárasztja ránk kegyelmét, vagyis életünket részesíti az Ő isteni életével, megszentel minket.

A liturgikus mozgalom egyik jeles képviselője, a belga L. Beauduin a liturgiát az egyház kultuszának nevezi. A bencés O. Casel kutatásai alapján így fogalmaz: a liturgia Krisztus üdvözítő tetteinek (kereszthalálának és feltámadásának) megjelenítése az Egyház szertartásaiban, melyek révén a **megváltás üdvözítő eseményei jelenvalóvá lesznek a szimbólumok fátyla alatt.** Más szóval **a liturgia tartalmilag az üdvösségtörténet megjelenítő átímadkozása.**

A liturgia fogalmának tisztázásában jelentős szerepet játszott **XII. Pius pápa Mediator Dei** (1947) kezdetű enciklikája. Visszautasítja a tévedéseket: *„súlyosan tévednek a szent liturgia fogalmát illetően azok, akik nem látnak benne mást, mint az Istent megillető tisztelet érzékelhető külső formáit, vagy puszta díszet;...akik nem látnak benne egyebet, mint szabályok és előírások foglalatát, amellyel az Egyház az egyes szertartások végzését szabályozza”*(25). Ezzel szemben a liturgia az a nyilvános istentisztelet, amelyet a mi Üdvözítőnk, mint az Egyház feje bemutat a mennyei Atyának és amelyet a hívek közössége bemutat Alapítójának és rajta keresztül az Örök Atyának. Tehát röviden összefoglalva, *„a szent liturgia Jézus Krisztus titokzatos testének, a Fejnek és a tagoknak nyilvános istentisztelete”* (20).

A II. Vatikáni Zsinat a liturgiát a következő módon határozza meg: „*Méltán foghatjuk fel a liturgiát úgy, mint ^oJézus Krisztus papi szolgálatának gyakorlását. Ebben ^oérezkelhető jelek jelzik és a maguk sajátos módján ^omeg is valósítják az ember megszentelését és ^oJézus Krisztus misztikus teste – vagyis a Fő és a tagok együtt – ^oteljes értékű nyilvános istentiszteletet mutatnak be*”. A teljesség kedvéért hozzá kell tenni: „*a földi liturgiában a mennyeknek előízét érezzük*”³. A liturgiában csak úgy tudnak az emberek részt venni, ha meghívást kaptak a hitre és megtérésre. „*Tehát a liturgia az a csúcs, amelyre az Egyház tevékenysége irányul, de egyben az a forrás is, amelyből minden erejét meríti. A résztvevőktől igényli, hogy felkészült lélekkel vegyenek részt benne*”⁴. A közösség istentiszteletében való részvétel nem zárja ki azonban az egyéni imádságot és a különböző áhítatgyakorlatok végzését.

A liturgia végül is az Egyház istentisztelete. A liturgiának a fentiek figyelembe vételével csak azt a cselekményt nevezhetjük, ahol a ^ohívek egybegyűlt gyülekezete egy ^otörvényes egyházi hivatalviselő vezetésével az Apostoli Szentszék által ^ojóváhagyott liturgikus könyvek szerint ^onyilvános istentiszteletet tart, mely jelenvalóvá és láthatóvá teszi az Egyházat a maga üdvösségre vezető mivoltában.

1.3. Liturgiák és szertartások

A latin egyházban sajátos értelemben liturgia:

1. Szentmise
2. Zsolozsma
3. Szentségek kiszolgáltatása (keresztelő, házasságkötés, papszentelés, stb.).

³ II. Vatikáni Zsinat, *Liturgikus Konstitúció (LK)*, *Sacrosanctum Concilium*, 7-8. sz.

⁴ LK 7-10.

Liturgikus jellegű szertartások:

1. Szentelmények (pl. temetés)
2. Áldások (pl. házak megáldása)
3. Közös imádságok (rózsafüzér, litánia, szentségimádás, könyörgő körmenetek)

2. A liturgia résztvevői

Napjaink megszokott eseményeihez tartozik, hogy az emberek különböző helyeken összejönnek. Elmennek egy moziba, vagy drukkolnak kedvenc csapatuknak, vagy részt vesznek egy hangversenyen, és természetesen összejönnek a templomban is. Addig, amíg az egyházon kívüli összejöveteleknél a közös érdeklődés, a szimpátia vezeti az embereket, addig az Egyház közösségében nemcsak egy érdeklődő csoportot kell látnunk, hanem a hívek nagyon szoros egységét, mely a közös ünneplés által liturgikus közösséget alkot.

2.1. *A megkereszteltek közösségében*

A feltámadt Krisztus Pünkösöd napján megajándékozta apostolait a Szentlélekkel, és általuk meghívta a népeket, hogy az ő **Titokzatos Teste, az Egyház** létrejöjjön. Mindnyájunkat, akik ennek a Testnek a tagjai vagyunk, **Krisztus maga vezet és erősít a szentségek által**. Elsősorban a keresztség által, mely kiemelt a sötétség hatalmából és részesített a kegyelem ajándékában, Isten gyermekei lettünk és tagjai Isten népének. Ez a mindennapi életünkben úgy valósul meg, hogy az Egyház hatalmas közössége az egyházmegyénkben, illetve a plébániai közösségben lesz számunkra érzékelhető.

A helyi egyház legjelentősebb összejövetele az Eukarisztia vasárnapi ünneplése. Ugyanis ekkor Urunk húsvéti misztériumának, vagyis kereszthalálának és feltámadásának heti ünneplése történik.

2.2. A liturgikus közösség

Az Apostolok Cselekedetei leírja, hogy az első keresztények „*állhatatosak voltak az apostolok tanításában...*” (2,42-47). Összejövetelüket pedig meghatározta az Eukarisztia ünneplése és az imádság.

Jézus maga is jelen van hívei közösségében. Ő maga tanítja: „*Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük*” (Mt 18,20). Ezért fordul ünnepléseink kezdetén a celebráns így az egybegyűltekhöz: Az Úr legyen veletek. De ezzel a köszöntéssel az is kifejezésre jut, hogy itt mindenki Isten újszövetségi népének tagja, Isten családja, nekünk testvérünk. Mindnyájan a mennyei Atya gyermekei vagyunk. Még akkor is, ha nem is ismerjük egymást.

A liturgikus közösséget maga a liturgia formálja a maga képére, hogy alkalmassá váljék az Istennel való párbeszédre.

2.3. Az Egyház szolgálói

Krisztus az egyetlen és örök Főpap, ő a közvetítő Isten és az emberek között. A keresztség szentsége által mindannyian részesülünk Krisztus királyi papságában. A **püspökök**, a **papok** és a **diakónusok** egészen más, sajátos módon részesülnek Krisztus papságában. Ezt úgy nevezzük: **szolgálati papság**, a szentség, amelyben részesülnek: az egyházi rend szentsége.

A **püspökök** részesültek a **papság teljességében**, ezért szolgálatuk a tanítás, az istentisztelet **minden** területére kiterjed (pl. csak ők szentelhetnek papokat, általában csak ők bérmálnak), a püspök liturgiáján jelenik meg a Krisztus vezette Egyház teljessége. A **papok** feladata, hogy a püspök megbízásából, **Krisztus nevében** bemutassák a szentmisét, kereszteljenek, a bűnbánat és a betegek kenetének szentségét kiszolgáltassák és megáldják a házasságokat. A **diakónusok** feladata az evangéliumot hirdetni, az Eukarisztiát szétosztani, tanítani a híveket, kiszolgáltatni a keresztséget és megáldani a házasságot, min-

dezt a püspök megbízásából, a plébános engedélyével. Nem miséznek, nem gyóntatnak és nem szolgálatják ki a betegek szentségét.

Az előbb felsorolt szentségi fokozatokon kívül vannak még az úgynevezett **szolgálatok**. Ma két szolgálatot állapított meg az Egyház: az **akolitus** és a **lektor** szolgálatát. Az akolitus az oltár körül segítkezik, szükség esetén áldoztathat, a lektor az igeliturgiában látja el szolgálatát. Megbízásukat a püspöktől kapják szentmise keretében.

A hívek, különösképpen ha már megbérmálkoztak, kaphatnak liturgikus feladatot, szolgálatot. Ezek közé tartoznak a ministránsok, akik az oltár közelében teljesítik szolgálatukat. De ilyen szolgálatot végeznek az énekesek, a kántor, aki a közösség énekének irányítója és vezetője.

2.4. **A kántor a közösség énekének vezetője**

A kántor zeneértő keresztény, akit az Egyház megbíz a liturgia zenei részével.

„Annnyit jelent, mint énekes. Szűkebb értelemben az egyházaknál működő énekes, aki a szertartásoknál s főleg a templomban orgonakíséret mellett vezeti a nép énekét” írja Gál Geláz egykori magister chori⁵. A II. Vatikáni Zsinat, majd az utána kiadott rendelkezések szerint így határozható meg a kántor feladata: „*A liturgikus közösség előénekesé és énekének vezetője. Ő a vezetője a kórusnak vagy a skólának. [...] Feladata nem a szólóének, hanem a közösségi ének vezetése. Az éneket kísérheti orgonával. [...]*”⁶.

A kántor **szakmai** felkészültsége (zenei és liturgikus) azt szolgálja, hogy a hívő közösséget hozzásegítse a liturgia átéléséhez. Ehhez fontos az **esztétikai élmény** előidézése (a szép mindig Istenről tesz tanúságot), valamint a liturgiába szervesen kapcsolódó zene kiválasztása. Mindig el kell döntenie, hogy **mi szolgálja** a leginkább a közös-

⁵ *Liturgikus lexikon*, Szerk.: KÜHÁR Flóris – RADÓ Polikárp, Komárom, 1933, 187.

⁶ *Liturgikus lexikon*, Szerk.: VERBÉNYI István – ARATÓ Miklós Orbán, Budapest, 1989, 113.

ség istendicséretét és mi az, ami nem méltó ehhez. Természetesen nemcsak szakmailag, hanem **lélekben** is fel kell készülni a kántori szolgálatra. Ezért a kántorképzés során a **hitbeli és teológiai ismereteket** is el kell sajátítani.

A kántor legyen mindenben **példamutató** a közösség előtt. Bár rendszerint utcai ruhában végzi a szolgálatát, legyen ápolt, rendesen öltözött. Az orgona pedáljának használata miatt helyes, ha külön orgonacipője van.

A Szentatya, II. János Pál pápa fontosnak tartja az egyházzene, kántor szolgálatát. 1980. szeptember 21-én fogadta, és hosszabb beszéddel köszöntötte az olaszországi Szent Cecília Egyesületet alapításának 100. évfordulója alkalmából. Ez alkalommal megfogalmazta a kántor feladatát és hivatását: *„A szent zene a hitnek, az Egyház és az ő tagjai hitének kifejezője és tanúságtevője. Szükséges, hogy a belső lelkiség és a külső tanúságtétel tökéletes összhangban legyen, szorosan összekapcsolódva az éneketek és az életetek”*.

3. A liturgia párbeszéd Isten és népe között

„A liturgiában ugyanis Isten szól népéhez és Krisztus most is hirdeti az örömhírt. A nép pedig erre énekkel és imádsággal felel Istennek”⁷.

3.1. Isten igéje a közösség életében

Isten népe az Ószövetségben az Isten igéjének meghallgatására gyűlt össze. „Bárcsak meghallanátok ma a szavát! »Ne keményítsétek meg szíveteket, mint egykor [...] a pusztában«” (Zsolt 95(94),7-8). Amint a zsinagógai istentiszteletben, éppúgy a keresztény liturgiában is lényeges az Isten igéjének felolvasása. Erre példa Jézus a názáreti zsinagógában (Lk 4,16-21). Jézus feltámadása után maga magyaráz az emmauszi tanítványoknak (Lk 24, 27. 31). Ennek a szerepe mindvégig

⁷ LK 33.

megmarad. A II. Vatikáni Zsinat így foglalja össze: „A Biblia kincseit hozzáférhetőbbé kell tenni, hogy Isten igéjének asztala minél gazdagabban legyen megterítve”⁸. Ezt szolgálja a három éves olvasmányos rend, amely valamennyi liturgikus könyvben megtalálható. Így megismerjük az üdvösség történetét, Krisztus misztériumát. Az Egyház tanítja, hogy Krisztus jelen van Igéjében is⁹.

A Biblia olvasásának kétféle módját ismerjük: **folyamatos** (continuus) **olvasás**, vagyis napról-napra folytatólagosan olvasunk egy-egy szentírási könyvet. Ez jellemző a hétköznapokra. Ha ezt az olvasást ünnep, vagy a soron következő szentírási résznek másutt való felolvasása miatt megszakítjuk, akkor **nem folyamatos** (semicontinuus) olvasást végzünk.

Mindig gyakorlat volt a szentírási szöveg magyarázata az Ószövetségtől kezdve mind a mai napig. Ezt ma kifejezetten előírja a II. Vatikáni Zsinat, valamint az annak rendelkezéséből megjelent liturgikus könyvek.

3.2. Válasz Isten igéjére: ének a liturgiában

Többféle módon lehetséges a válasz Isten igéjére. Hallgatással, ugyancsak a szentírási szöveg válaszlásával, mint a válaszos zsoltárnál, a hitvallással, de a válaszadásban közös jellemző, hogy énekeljük azokat.

A liturgia anyanyelve az ének.

„Az egyetemes Egyház ránk hagyományozott zenéje felbecsülhetetlen értékű kincs. Minden más művészi kifejezőmód fölé emelkedik leginkább azért, mert a szent szövegeket kísérő dallam az ünnepélyes liturgiának szükséges és a teljességhez tartozó része”¹⁰. „A sugalmazott zsoltárok szerzése és éneklése, amelyet gyakran kísérték

⁸ LK 51.

⁹ Vö. LK 7.

¹⁰ LK 112.

hangszeren, szorosan kapcsolódott az Ószövetség liturgikus ünnepléseihez. Az Egyház folytatja és tovább viszi ezt a hagyományt: „Egy-más közt énekeljétek zsoltárt, himnuszt és szent énekeket és ujjongjátok szívből az Úrnak” (Ef 5,19). „Aki énekel, kétszeresen imádkozik” (vö. Szent Ágoston). ...annál kifejezőbbek, minél inkább abból a kulturális gazdagságból való, amely sajátja Isten népének. Ezért a vallásos népéneket is gonddal ápolják, hogy velük felhangozhassék a hívek éneke [...] az előírások szerint. [...] A szövegek feleljenek meg a katolikus tanításnak, merítsenek elsősorban a Szentírás és a liturgia forrásából”¹¹.

3.3. Az imádság

Az imádság az emberi ész, értelem és lélek felemelése Istenhez. Ha ez lélekben történik, magán imáról van szó, ha szavakba foglaljuk és közösen mondjuk, liturgikus szöveggé válhat.

Az imádság az Istentől megragadott ember bonyolult hódolata.

3.3.1. Az imádság fajtái

1. Dicsőítő: Isten teremtő és általános jótéteményeinek tudatosulásából fakad. Általában költői, túláradó formában fogalmazódik meg és gyakran hálaadással kapcsolódik össze.
2. Hálaadó: Isten egyes jótéteményeiért ad hálát.
3. Kérő-engesztelő: Lelki és testi javakat, valamint bűnbocsánatot kérünk Istentől magunk vagy mások számára.

3.3.2. A liturgikus imádság jellemzői

A liturgikus imádság lehet szentírási vagy költött.

Mindig rövid, nem bőbeszédűséggel akarjuk megnyerni Istent.

¹¹ KEK 1156, 1158.

Egyénfölötti, hogy a közösség minden tagja magáénak érezhesse, hiszen a liturgia csak összegzi és átnyújtja Istennek az egyes magánimákat.

Az oltárnál imádságunkban **az Atyát kérjük a Fiú által a Szentlélekben.**

3.3.3. A liturgikus imádság műfajai

1. **Zsoltárok:** Dávid király 150 zsoltára az Ószövetségben.
2. **Kantikumok:** a Biblia költői részei, énekei (a zsoltárok kivételével). Fontosak: *Benedictus* (Zakariás éneke a Laudesben, Lk 1,68-79), *Magnificat* (Mária hálaéneke a Vesperásban, Lk 1,47-55), *Nunc dimittis* (Simeon próféta hálaéneke a Completóriumban, Lk 2,29-32). A laudes második zsoltára helyett ószövetségi kantum áll, a vesperásban pedig a harmadik zsoltár helyett áll kantum az Újszövetségből.
3. **Himnusz:** Istent vagy szentjeit dicsérő ének, verses, ritmikus formában. A zsolozsma része.
4. **Szekvencia:** a szentmisén az evangélium előtt éneket költemény, amely az ünnepelt hittitokhoz kapcsolódó dogmatikus tanítást fejt ki. Öt szekvenciát éneklünk: Húsvétkor, Pünkösdkor, Úrnapján, a Fájdalmas Anya ünnepén és a gyászmisékben.
5. **Könyörgés:** a pap mint a nép képviselője ebben a rövid és tömör imában foglalja össze hangosan a közösség kéréseit. Felépítése (*A karácsony ünnepi miséjének kollektájával*):
 - a) a hívek felszólítása imára (*Könyörögjünk!*),
 - b) megszólítás (*Istenünk*),
 - c) a kérés megokolása, az ünnepelt titokra való hivatkozás (*te az emberi természet méltóságát csodálatosan megalkottad, és még csodálatosabban megújítottad*),
 - d) a kérés előterjesztése (*Add, kérünk, hogy részesedjünk Fiad istenségében, aki szeretetből magára vette emberi természetünket.*),
 - e) záradék: Jézus Krisztusra hivatkozik és a teljes Szentháromsá-

got említi (*A mi Urunk, Jézus Krisztus, a te Fiad által, aki veled él és uralkodik a Szentlélekkel egységben, Isten mindörökkön örök-ké.*),

e) a hívek „Ámen” válasza.

6. **Doxológia:** dicsőítések vagy doxológiák az Istent dicsőítik csodálatos tetteiért. Ilyenek:
 - Kis doxológia (*Dicsőség az Atyának és a Fiúnak, és a Szentléleknek*),
 - Nagy doxológia (*Dicsőség a magasságban Istennek...*),
 - Záró doxológia (*Óáltala, ővele és őbenne...*),
 - Himnuszok utolsó versszaka (tartalmilag, nem kötött formában).
7. **Áldások:** mindig a Szentháromság nevében. Lehet egyszerű és ünnepélyes, az utóbbit áldáskívánságok előzik meg.
8. A **hitvallás** az Isten ígéjére adott válasz, amelyet mindig felállva, közösen mondunk.

3.4. *A liturgiában használt legfontosabb kifejezések*

A hívő közösség számtalan alkalommal egyetlen szóval fejezi ki hitét, örömét vagy köszöntését.

1. **Ámen** (héber: „úgy van, úgy legyen, biztosan, valóban, igen”). A szó Istennek való elköteleződést és bizalmat is jelöl az Ószövetségben. Jézus többször ámennel vezet be mondanivalóját.
2. **Alleluja** (héber: hallelu-Jahve – „dicsérjétek Istent!”). Az öröm és a diadal kifejezője az Ószövetségben. Az Újszövetségben a Jelenések könyve használja. Hamar az evangélium olvasásához kapcsolódik, a húsvéti időszakban a feltámadás felett való öröm megtölti a liturgiát allelujával.
3. **Hozsanna** (héber: hosiann – „adj üdvöt”), a Jeruzsálembé érkező Jézust köszöntötte ezzel a tömeg, a liturgia kezdettől használja az ujjongó hódolat kifejezésére (*Sanctusban* és *Virágvasárnap*).

4. **Párbeszéd** a celebráns és a hívek közössége között. A felszólításra a hívek rögtön kifejezik készségüket az Isten dicséretére. Ilyenek: Az Úr legyen veletek! És a te lelkeddel. Emeljük fel szívünket! Felemeltük az Úrhoz.
5. **Litániás válaszok**, amelyek a keresztény ókorban szokásban voltak, ma kissé egyszerűbb módon. Ilyenek: *Uram irgalmazz; Kérünk téged, hallgass meg minket.*

4. A liturgikus ünneplés

Az ünnep és az ünneplés hozzá tartozik emberi életünkhöz. Gondosan kiválasztják az ünneplés helyét, fontosnak tartják a megfelelő öltözéket és az eseményhez méltó tárgyakat vagy eszközöket használnak.

Számunkra, akik Isten népének közösségében élünk, fontos, hogy ünnepléseink, melyeket hívő közösségünk tart, az Úr Krisztushoz méltó körülmények közt történjen.

4.1. Jel és jelkép (szimbólum)

Életünkben a jelek és a szimbólumok fontos szerepet töltenek be. Mivel az ember egyszerre szellemi és testi lény is, a szellemi valóságokat anyagi valóságokkal fejezi ki. Mivel az ember közösségi lény és másokkal kapcsolatot akar találni, ezért fontos szerepet töltenek be életében a nyelv, a gesztusok és a cselekedetek.

A liturgia, amely az Istennel való kapcsolatunkat szolgálja, a lelki értékek kifejezésére használja a beszédet, a különböző jeleket, és a szimbólumokat. Vannak olyan egyezményes jelek, amelyek jelentését magyarázni sem kell. Pl. a felállás a tisztelet és a megbecsülés kifejezése. Sőt maga Jézus is választott bizonyos jeleket, amelyek által lelki adományokat ad az embernek. Ilyenek a szentségeknél a jelei,

amelyek a különböző kegyelmeket közlik és Jézussal még szorosabbá és szebbé teszik kapcsolatunkat.

A **jel és a jelzett dolog** közötti kapcsolat jellemzői:

1. **Arányban** állnak egymással.
2. A jelek a **kortársak felfogását** tükrözik.
3. A jelek rendszere az **embertől függ**, ezért változhat korok szerint és ezért kell **megtanulni** őket.

A **jelkép** vagy **szimbólum** jellemzői:

1. Mindig **többre, önmagán túlra mutat**.
2. **Nem időhöz kötött**, minden kor emberének élményvilágából ered.
3. **Nem mesterséges** alkotás, az ember csak felismeri.

4.2. A liturgiában használt magatartási formák

- 1) ha **csendben** vagyunk, nemcsak annyit jelent, hogy nem beszélünk. Hallgatunk, amikor lelkiismeretünket megvizsgáljuk, vagy megfogalmazzuk egyéni kéréseinket, vagy elgondolkodunk az Isten igéjének tanításán, vagy hálát adunk az Úrral való találkozás után.
- 2) ha **felállunk**, kifejezzük tiszteletünket, örömünket és különösen is figyelünk arra az eseményre, ami szemünk előtt történik. Isten színe előtt állunk, kifejezi készenlétünket, tettekészségünket és szabadságunkat.
- 3) ha **leülünk** figyelünk a felolvasóra, aki vagy az Isten igéjét, vagy a hozzáfűzött tanítást mondja el. A mi feladatunk, hogy mindezt magunkba fogadjuk és javunkra fordítsuk.
- 4) a **meghajlás** a mély tisztelet, hódolat és a bűnbánat jele. Mélyen meghajlunk a szentmisében az oltár felé, a Hitvallásnál a megtestesülés titkánál. Fejet hajtunk a Szentháromság személyeinek

együttes említésekor (pl. kis doxológia), Jézus, Szűz Mária és a napi szent nevének említésekor.

- 5) ha **térdet hajtunk**, kifejezzük imádásunkat és hódolatunkat. Ezért a templomba való belépéskor így köszöntjük az Urat.
- 6) ha **letérdelünk** kifejezzük Isten előtti kicsinységünket, alázatunkat, imádásunkat. Ezért letérdelünk, ha a bűnbocsánat szentségéhez járulunk, vagy imádjuk a köztünk megjelent Urat a szentmisében.
- 7) ha **leborulunk**, átéljük a teljes megsemmisülést és kiszolgáltatottságot. A legmélyebb hódolat jele. Ezt teszi a pap a nagypénteki liturgia kezdetén, vagy a jelölt a diakónus-, pap- és püspökszentelésnél a Mindenszentek litániája alatt.
- 8) ha **vonulunk**, megyünk az Úr színe elé a templomba, de életünk múlásával is vonulunk az Úr felé a végső találkozásra.

4.3. *Gesztusok a liturgiában*

- I. ha **keresztet vetünk**, megvalljuk Krisztushoz való tartozásunkat, de megvalljuk hitünk legmélyebb titkát, a Szentháromság titkát. Emlékeztet Krisztus keresztáldozatára. Kezdet és lezárás jele, jelenthet még áldás kérést és fogadást (pl. mise végén, szentségi áldásra).
- II. ha kis **keresztet rajzolunk** a homlokunkra, ajkunkra és szívünkre, megvalljuk hogy az evangélium irányítja gondolatainkat, szavainkat és tetteinket.
- III. ha **kezünket összetesszük**, kifejezzük, hogy imádságunkkal az Istenhez emeljük lelkünket és benne megnyugszunk. Az összeszedettség jele.
- IV. ha **mellünket megütjük**, kifejezzük bűnösségünk tudatát és bánatunkat.
- V. ha **kézzrátételt** használ az Egyház, kifejezésre juttatja az isteni kegyelem közvetítését és Isten áldását. Jelzi, hogy magamból köz-

lök valamit: Isten áldását. Gesztusa a kiválasztásnak, felszentelésnek (papszentelés), felajánlásnak (egységben vagyok az áldozattal), a Szentlélek lehívását (szentmise, papszentelés, bérmálás, betegek szentsége), megszabadítást (bűnbocsánat szentsége).

- VI. ha a pap **megcsókolja** az oltárt, kifejezi tiszteletét Krisztus iránt, akinek keresztáldozata lesz jelenvalóvá az Eukarisztia ünneplése alatt. Az evangéliumos könyv megcsókolásakor a belőle megszólaló Ige iránti tisztelet fejeződik ki.
- VII. ha **kezet nyújtunk** egymásnak, kifejezzük összetartozásunkat és testvéri kibékülésünket, mielőtt Krisztus asztalához járulunk.

4.4. *Természetből vett jelképek a liturgiában*

A liturgia felhasznál olyan jelképeket, amelyeknek hétköznapi jelentése, felhasználása itt mélyebb jelentéssel telik meg.

1. **Víz:** A víz természetes életforrás, életerő, nélküle nincs élet. Megtisztít, de félelmetes is, mert pusztíthat. A keresztvíz a tisztulás fürdője, ugyanakkor eltemetkezés és újjászületés is. A szenteltvíz tisztulást és Isten kegyelmének kiadását jelzi a szentmise előtt (templomba lépéskor és *Asperges* alkalmával).
2. **Tűz:** A tűz az Ószövetségben Isten megjelenéseit kíséri: Mózes és a csipkebokor, tűzoszlop az Egyiptomból való szabadulásakor, a Törvény adásakor a Sinai hegyén. A tűz melegít, világít, pusztít, éget, tisztít. Krisztus tüzet hozni e világra, a tűz számunkra az Ő egészen eléggő áldozata. Ő a világ világossága is. Pünkösdkor a Szentlélek tűznyelvek formájában szállt le az apostolokra, hogy őket is áttüzesítse. Az Egyház Húsvét éjszakáján tüzet szentel: gyulladjon lángra a mi hitünk is.
3. **Gyertya:** Eleinte gyakorlati okokból alkalmazták. Szimbolikája az *Exultet*ben a legszebb: Krisztus világosságát hordozza a húsvéti gyertya, a megváltottság fényét, a bűn homályának oszlását. Krisz-

tus úgy világít, hogy közben magát teljesen elemésztí. Nekünk is világítóvá kell válnunk.

4. **Olaj:** A keleti népeknek a növényi olaj (olíva) táplálékot, gazdagságot, egészséget és fényt jelent. Az olaj az isteni áldás jele.
Keresztelendők (katekumenek) olaja: felkészít a keresztény élet küzdelmeire, hogy a Rossz keze csússzon le a jelölről.
Krizma: a királyokat, papokat kenik fel vele. Isten királyi népébe való felkenésünket jelzi. Bérnálásakor és papszentelésakor a Szentlélek erejében különleges küldetésre képesít.
Betegek olaja: testi és lelki gyógyulást hoz Isten akaratából.
5. **Tömjén:** Az Ószövetség illatáldozatának folytatása: „Szálljon fel Uram az én imádságom, miként a tömjénfüst a te színed elé!” A tisztelet jele Isten és a vele kapcsolatban levő személyek, tárgyak felé.
6. **Só:** Megőríz a romlástól és ízt ad. A szenteltvízbe kevert só jelzi annak a gonosz lélek elleni tisztító hatását.
7. **Hamu:** A bűn fizetsége, hogy hamuvá leszünk. Ugyanakkor a bűnbánat jele.

5. Liturgikus jog

A liturgia definíciójánál került elő az a szempont, miszerint a liturgia az Egyház istentisztelete, melyet az Apostoli Szentszék által jóváhagyott könyvekből, szabályok szerint kell végezni. Ezért fontos ismerni e szabályok, a liturgikus jog forrásait. Ide tartozik az ünnepek rangjának beosztása is.

Lex orandi – lex credendi – lex vivendi. Az imádság hatással van a hitre (azt hisszük, amit imádkozunk), a hit is hat az imádságra (azt imádkozzuk, amit hiszünk), mindennek pedig szoros kapcsolatban kell lennie az életünkkel.

5.1. A liturgikus jog forrásai

- A szentmise liturgiájának legfontosabb könyve a **Misekönyv**. Ennek részei:
 - Általános rendelkezések, melyekből a misézés, miseszöveg választás, a sajátos szolgálatok rendjét tudhatjuk meg. Ezt a Misekönyv elején találjuk.
 - Rubrikák**, melyek a Misekönyv szövegein belül segítenek eligazodni.
 - Ordo cantus missae**, mely a Misekönyv részeként kiadott jegyzék és rendelkezés a mise énekes részeiről.
- Az **imaórák liturgiája**, vagyis a zsolozsmáskönyv. Ennek is van Általános rendelkezése, rubrikái és imaszövegei. Ennek énekléséhez hivatalos könyv nem készült.
- Az egyéb liturgikus könyvek **hivatalos kiadásai**. A hivatalos kiadásokon a Szentszék és a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia engedélye van.
- **Római naptár**, mely a Misekönyvben és a zsolozsmában is megtalálható. Az ünnepek rangját, helyét határozza meg.
- **Direktórium**, amelyet évről évre hivatalosan kiad a Püspöki Konferencia. Ebben az adott év naptári napjainál megtalálható, hogy mit, milyen rangban ünneplünk, milyen miserészek és olvasmányok veendők aznap.

5.2. Az ünnepek rangja

Jelentőségüknél fogva az egyes liturgikus napok különböző ünnepélyességet mutatnak. Ennek megfelelően a szentmise részei jelzik az ünnep rangját. Az alábbi táblázat segít ebben:

N é v	Dicsőség	Olvas- mány	Válaszos zsoltár	Szent- lecke	Alleluja vers	Hitvallás	Prefáció
Főünnep	x	saját	x	saját	x	x	saját
Vasárnap	x	saját	x	saját	x	x	saját
Ünnep	x	saját	x	vagy	x		saját v. közös
Emlék- nap*		napi v. saját	x	vagy	x		közös
Köznap		napi	x	vagy	x		közös

* Az emléknapi lehet kötelező vagy szabadon választható (fakultatív). A **kötelező** esetében az emléknapi szentjéről kell a misét végezni, míg a **fakultatív** esetében választani lehet a szentről, vagy alkalmi vagy köznapis miseszövegek között.

6. Az ünneplés helye és eszközei

6.1. A templom

Az Ószövetségben a jeruzsálemi Templom volt az egyetlen áldozatbemutatósi hely, ahol Isten jelen volt népe között. Az új szövetség kötésekor, Krisztus kereszthalálának pillanatában a régi templom kárpitja kettéhasadt, befejezte hivatását.

Az első keresztények rájönnek, hogy lelki templomot alkotnak, mint Krisztus testének tagjai. Kezdetben ünnepléseiket magánházakban (vö. Ap Csel 2,42-47) végezték. A közösségek azonban korán meghatározott helyen kezdtek összegyűlni, az üldöztetések elmúltával pedig templomokat építettek. Ezek Isten házai, hiszen itt szólal meg Igéje, itt válik jelenvalóvá napról napra Krisztus kereszttáldozata, innen száll a nép imája Istenhez és itt szentelődik meg a közösség az Egyház szentségei által. A templom „kapuja a Mennynek”, a mennyei Jeruzsálemet idézi, díszítésével a végidőre, az eljövendő világra mutat.

Az ünneplésnek rendkívüli helyei is vannak. Pl. betegszobában, intézetekben, ahol nincs kápolna, stb. Ilyenkor is méltó körülményeket kell biztosítani.

6.2. *A templomok belső berendezése*

A templom két részre oszlik: **a szentélyben** (presbitérium) található az oltár, a papi szék (sedes), az ambó (felolvasó állvány), az oltárkereszt (felfüggesztve vagy az oltárra helyezve), előkészítő asztalka (kredencia) és a segédkezők, ministránsok ülőhelye. A hívek **templomhajójában** foglalnak helyet. Itt szokták elhelyezni alkalmas helyen a gyóntatószéket és a keresztkutat.

A templom falain látható sok templomban a keresztút, és a felszentelt templomban tizenkét kereszt jelzi azt a helyet, ahol a szentelő püspök a templomot krizmával megkente.

A templomban kiemelt helyet kell elfoglalnia a **tabernákulumnak** (oltárszekrénynek), az Oltáriszentség őrzési helyének. Lényeges szempont: a templom minden helyéről jól látható legyen.

NB.! Idegenforgalmilag forgalmas helyeknél méltó helyre kell helyezni, ahol az imádkozni szándékozók mindig lehetőséget találnak erre.

6.3. *Az oltár és felszerelése*

A szentély központi helye az oltár. Oltárnak nevezzük azt a helyet, ahol áldozatot mutatnak be. A katolikus templom oltárán Krisztus áldozata jelenül meg a pap imádságára. Az Újszövetség oltára maga Krisztus, aki maga áldozat és áldozat-bemutató. Az oltár tehát magát Krisztust jelképezi, valamint az utolsó vacsora asztalát, ahol az Eukarisztia ünneplését megalapította.

Az oltárnak ezért felszenteltnek (konszekrált) kell lennie, mozgathatatlannak (kő) és körüljárhatónak. Anyagában és kialakításában

méltónak nemes feladatához. Ha nincs mód állandó oltár felállítására, nem rögzített oltár készíthető, amely lehet csak megáldott (benedikált). Az oltárköbe vértanú-ereklyét helyeznek el, amely a küzdő és a már megdicsőült Egyház egységét jelképezi a liturgiában.

Az oltár mellett **feszület** figyelmeztet arra, hogy a szentmise Krisztus kereszttáldozatát újítja meg. Az oltárt **gyolesterítő** fedi, mint egykor az Úr testét a sírban. Az oltáron **gyertyák** (2, 4, 6 v. a megyéspüspök miséjén 7) égnek, mert a világ világossága önmagát felémesztve világít itt nekünk.

6.4. *A liturgikus felszerelések*

Áldoztató kehely (ciborium) vagy tál: a hívek részére a szentmise után ebben őrzik az Oltáriszentséget, hogy misén kívül is lehessen áldoztatni.

Áldoztató tálca: a hívek áldozásakor a ministránsok tartják az áldozó ajka vagy a keze alá, hogy az Oltáriszentség apró morzsái ne hulljanak a földre.

Ampolna (kancsó): a szentmiséhez szükséges vizet és bort viszik az oltárhoz.

Betegáldoztató pyxis: kerek, nemes fémből készült kis szelence, amelybe a betegek áldoztatásához szükséges Oltáriszentséget helyezik.

Csengő: többféle formája ismeretes: lehet kolomp, egy vagy több apróbb harangocskából álló, amely a híveket figyelmezteti a letérdelésre Úrfelmutatáskor, vagy az áldoztatás kezdetekor. A fali csengő a szentmise vagy más egyéb szertartás kezdetét jelzi.

Füstölő (*turibulum*) és tömjéntartó (*navicula*): a füstölőben lévő párázsra a tömjéntartóból tesznek tömjént.

Gyertya: a hit szimbóluma. Ezért kapja kezébe az új keresztény az égő gyertyát, hogy élete példájával világítson az emberek előtt. Az oltáron található egy, vagy kettő, ugyancsak az ünnepélyes

bevonuláskor vagy evangélium olvasásához az akolitusok visznek egy-egy gyertyát.

Kehely: a szentmisénél használt három részből álló edény. Talpon álló, a szárán egy gombbal és tetején a csészéje. Mindig nemes fémből készítik, a belseje aranyozva.

Kehelytörlő kendő (purificatorium): a kehely felszereléséhez tartozik, ezzel törli szárazra áldozás után a miséző vagy a diakónus.

Kendőcske (lavabo): kézmosásnál ebbe törli meg a kezét a miséző pap.

Kereszt: megváltásunk jele. Az oltáron vagy közvetlenül mellette talpon álló kereszt a feszület. Körmenet élén hosszabb nyéllal készült keresztet visznek.

Korporálé: az oltárra helyezett, finom anyagból készült terítő, amelyre a mise alatt a kelyhet és a paténát helyezi a pap.

Misekönyv: az oltáron elhelyezett könyvben találhatóak mindazok a miseszövegek, amelyeket az oltárnál végez a miséző. Ambónál a II. kötet, amely csak a misek bevonulási énekét, a könyörgéseket és az Ige liturgiájának állandó szövegeit tartalmazza.

Misekönyvtartó: kis könyvállvány, amelyre a misekönyvet helyezik az oltáron.

Olajszelencék: kerek, nemes fémből készült, üvegbetéttel ellátott kerek edények. A betegek olaját [jelzése: I(nfirmorum=betegek)], a keresztelendők olaját [jelzése: O(leum catecumenorum)], és a krizmát [jelzése: C(hrysm)] őrzik bennük.

Oltárterítő: az oltár méretéhez alkalmazkodó, nemes anyagból készült terítő, amely az oltár letakarására szolgál az Úr iránti tiszteletből.

Olvasmányos könyv: a szentmise olvasmányait tartalmazza. A, B, C évre, a Szentek ünnepeire, a hétköznapokra és a különböző alkalmakra szóló könyveket használunk.

Palla: négyzet alakú, finom fehér vagy hímzett anyaggal borított kemény lap, amellyel a miséző a kelyhet fedi le.

- Paténa:** a miséző kehely tartozéka. Kerek tányérka, kissé bemélyedve középen, melybe a miséhez szükséges nagyostyát teszik.
- Szentségmutató** (monstrancia): talpas, felső részében átlátszó üveg ablakkal ostyaház van. Benne található a holdacska (lunula), amelybe az Oltáriszentséget teszik. Körmenetek vagy szentségimádás alkalmával használjuk.
- Szentségtartó** (custodia): a szentségmutatóba helyezendő nagyostyát ebben a kis talpas ostyatartóban őrzik a tabernákulumban.
- Szenteltvíz hintő:** a hívek vagy különböző szentelendő tárgyak meghintésére való. A templomban díszesebb tartóhoz tartozik a hintő, míg praktikus okokból (főleg szállítás végett) egyszerű tartóba csavarható bele.
- Tömjén:** finom, keleti eredetű illatszer, melyet parázsra szórnak. A tiszteletnek, imáadásnak és az Istenhez való lelki felemelkedés jele.

6.5. *A liturgikus öltözetek*

Az istentiszteleten az eltérő szolgálatokat a ruhák különbözősége is érzékelteti.

6.5.1. A szentmisénél használt ruhák

a PAP vagy koncelebrálók ruhái: vállkendő, miseing (alba), cingulum (fehér színű öv), stóla a miseruhával; koncelebrálás esetén miseruha (kazula), esetleg csak koncelebrációs stóla.

DIAKÓNUS ruhái: a miseing fölé, bal válláról keresztbe tett stóla és dalmatika;

MINISTRÁNSOK ruhái: helyi használatban lévő ministráns ruhák.

2. Más alkalmakkor használt ruhák:

a PAP öltözéke: reverenda, karing (ezek helyett koncelebrációs alba), stóla, palást, esetleg birétum (papi sapka), vélum (díszes

válltakaró, melyet a pap a vállára terít, amikor az Oltárszentséget körmenetben viszi, vagy szentségi áldást ad).

a PÜSPÖK az előbb szerepelt ruhákon kívül gyűrűt és kis viola (bíboros és érsek pirosat) sapkát, püspöksüveget (mitra) és pásztorbotot (baculum) használ. Az érsek a miseruha fölé palliumot (fehér gyapjúból készült keskeny szövetcsík, amely a nyakat gallérként veszi körül, elől és hátul kis lelógó szárral) vesz fel.

a LELKIPÁSZTORI KISEGÍTŐK sajátos ruhája a kabátszerű alba, nyakukban kis fakereszt.

6.5.2. Liturgikus színek

A szentmisén használt stóla, miseruha, kehelytakaró és a más alkalmakkor használt palást az időszaknak, ünnepnek megfelelően más-más színű. Itt a színeknek is jelentőségük van:

- Fehér (arany): a dicsőséget jelenti. Ezért a karácsonyi és húsvéti időben, Jézus, Mária és a nem vértanú szentek ünnepein használjuk.
- Piros (arany): a megváltás, a vértanúság színe. Virágvasárnap, nagypéntek (= az Úr szenvedésének ünnepei), pünkösd (= a Szentlélek ünnepei), valamint a vértanú szentek ünnepeinek liturgikus színe.
- Zöld (arany): az évközi idő vasárnapjainak és hétköznapjainak színe.
- Viola: a bűnbánat színe. Ezért advent, nagyböjt idején, helyenként a gyászmiséken is violát használnak a fekete helyett.
- Rózsaszín: a viola színt helyettesítheti advent 3. és nagyböjt 4. vasárnapján.
- Fekete: a gyász kifejező színe. Temetéseken és gyászmiséken használja az Egyház.

- Kék: nem liturgikus szín, de egyes helyeken még ma is szokásban van Szűz Mária ünnepein e szín használata.

7. A szent zsolozsma

Az Imaórák liturgiája

Neve a latin „officium” = szolgálat szóból ered. Jelenleg „Liturgia Horarum” = az imaórák liturgiája a neve. A keresztény közösség rendszeres, az eukarisztikus áldozaton kívüli összejövetele a nap bizonyos óráiban, még éjszaka is, hogy teljesítse az Úr felszólítását a szüntelen és kitartó imára (Lk 18,1; 21,36).

7.1. *Eredete és története*

Az Ószövetségben naponként az üdvösség történetének két eseményét ünnepelték: este az egyiptomi kivonulást, reggel pedig a Sínai szövetségekötést. Erre emlékeztetett a jeruzsálemi templomban a reggeli és az esti áldozat (Kiv 29,38-43; Szám 28,1-8). A fogság idején az áldozatbemutatás megszűnt, de az előírt időkben elvégezték az imádságokat, amelyek a zsinagógai istentiszteletben is megmaradtak. Ezt a gyakorlatot az ősegyház is átvette (Lk 24,53; Zsid 13,15). Hippolütosz az „Apostoli hagyomány” c. művében részletesen beszámol a Reggeli dicséretről (41) és az esti Vecsernyéről (25), mint az imaórák két sarkpontjáról. Rövidesen a húsvéti vigília révén az éjszakai imaóra is megjelenik.

Az imaórák kialakulására a legnagyobb hatással Szent Benedek volt, aki *Regulájában* pontosan meghatározta a szerzetesek imáinak rendjét (egy hét alatt a 150 zsoltárt, olvasmányokat és himnuszokat imádkozzanak). Ez az *Officium divinum* = istenszolgálat. Ez határozta meg 1500 éven keresztül a szerzetesek és a papok zsolozsmájának rendjét. Ennek a következő volt a szerkezete:

Vigília, vagy később *Matutinum*, melynek hétköznap két, vasár és ünnepnap három *nocturnusa* (része) van. 12 zsoltárból, a Szentírásból és az egyházatyák írásaiból állt az Olvasmányos imaóra.

Laudes (Dicséret) imáját virradatkor kezdték.

A régi időszámítás szerint reggel 6 órakor volt az első óra, a *Prima*. Napközben háromszor jöttek össze rövid imaórára. Ezek a *Tertia* ('harmadik', ma 9 óra), a *Sexta* ('hatodik', ma déli 12 óra) és a *Nona* ('kilencedik', ma du. 3 óra).

Alkonyatkor *Ad vespas* ('estére') szóló zsoltárokat imádkozták.

Mielőtt aludni tértek, a *Completorium* ('befejezés') imája zárta a napot. Ahogy a próféta mondja: „Napjában hétszer mondom dicséretet neked” (Regula 16).

A szerzetesi imaórák rendszerét a székesegyházak, majd részben a plébániatemplomok is átvették. Ugyanis a szerzetesek különböző okok miatt részt vettek ezek életében, sőt nem egyszer a püspök a szerzetesek közül került ki. Így a Reggeli dicséretet és a Vacsorát, még ha nagyon egyszerű formában is, a plébániatemplomokban is végezték. Ez a székesegyházi-, vagy plébániái úzus (szokás, rend), mely kevés, ismétlődő zsoltárral, fejből is könnyen megjegyezhető volt, sok mozgalmallemmel (vonulások, tömjénezés, stb.). A székesegyházakban a püspök a káptalan tagjaival együtt imádkozta. A hanyatlás jele volt, amikor a közösségi végzés helyett a felszentelt személyek egyedül végezték, és a közös végzéshez szükséges szövegeket egyetlen könyvben, a Breviáriumban (lat. brevis = rövid) foglalták össze.

7.2. Az Imaórák liturgiája

A liturgikus mozgalom évtizedekig tartó munkája gyümölcseként fektette le a Liturgikus Konstitúció IV. fejezetében a zsolozsma megújításának alapjait. Majd hétvévi munka után, 1970. Mindenszentek napján kiadott „Laudis canticum” kezdetű apostoli konstitúciójával hagyta jóvá a megújított zsolozsmát, a „*Liturgia Horarum*”-ot, az *Imaórák liturgiáját*. 1971-től folyamatosan jelentek meg az egyes kö-

tetek. Magyar nyelven a hivatalos kiadás több ideiglenes kiadás után 1991-1993 között jelent meg. Ugyancsak kiadták az egy kötetes *Zsolozsmáskönyv*-et, amely az Olvasmányos imaórán kívül mindent tartalmaz.

A zsolozsma éppúgy, mint más istentiszteleti cselekmény, közösségi jellegű. Ez elsősorban a *Reggeli dicséretre* és az *Esti dicséretre* (Vecsernyére) vonatkozik. A *Napközi imaórák* segítenek bennünket rövid időre Istenhez fordulni, míg a *Befejező imaóra*ban (Completorium) az Isten oltalmába helyezi magát az imádkozó. Az *Olvasmányos imaóra* a Szentírás és más lelki táplálékot nyújtó olvasmány alapján a lelki előrehaladást szolgálja.

Néhány fontos szempont a zsolozsma végzéséhez:

- a) az imádkozó Egyház *egységét* a Szentlélek hozza létre, aki minden megkereszteltben működik. Az ő erejében merjük mondani: „*Atyánk*” (Róm 8,15);
- b) A zsolozsma valójában dialógus. Az olvasmányokban, a zsoltárokból az Isten szól népéhez, a nép pedig az Írások ösztönzésére imájával, énekével válaszol. Ha valóban bekapcsolódik az imába, akkor ez számára kegyelmek forrása;
- c) A papi és szerzetesi közösségekben, de a plébánia templomokban is minél gyakrabban végezzék *közösen* a zsolozsma egy-egy imaóráját, sőt a családi életet is szenteljék meg a közös zsolozsma imával.
- d) Az egyes imaórák rendeltetése miatt kívánatos azokat a *megfelelő időben* végezni;
- e) Mindazok, akik a zsolozsma végzésére kötelezve vannak, örömmel kapcsolódjanak be az Istent dicsérők kórusába és imádkozzanak a rájuk bízott népért.
- f) Akik súlyos szembetegségük miatt a zsolozsmát nem tudják végezni, a főpásztor más imakötelezettséget írhat elő számukra (pl. rózsafüzér végzése);

- g) A megfelelő időben szent csendet is ajánlatos tartani, hogy ez hozzásegítsen a gyümölcsöző részvételhez;
- h) Ha lelkipásztori szempont indokolja, az egyes imaórákat misével is össze lehet kapcsolni.

8. A latin kiejtés szabályai

- „a” → mindig „á”;
- „e” → mindig „é”;
- „i” → „í”, szó elején magánhangzó előtt, két magánhangzó között „j”. Pl. iam→jám; maius→májusz;
- „gu”, „qu”, „su” hangcsoportokban → az „u” többeli magánhangzó előtt „v”-nek hangzik. Pl. lingua→lingvá; qualitas→kválitász; suaviter→szváviter;
- „ae” → „é”. Pl. bonae→boné; de aër→aér;
- „oe” → „ö”, sokszor „é”-nek is ejtik. Pl. coeli→cöli vagy céli; de Noë→Noé;
- „s” → „sz”. Pl. semper→szemper;
- „c” → „k” mássalhangzók, mély magánhangzók és szó végén. Pl. clamor→klámor; confiteor→konfiteor; nunc→nunk;
- „c” → „c” magas magánhangzók előtt („Cecília” szabály). Pl. Cicero→Ciceró;
- „cc” → „kc” vagy „kk”. Pl. ecce→ekce; peccavi→pekkávi;
- „ch” → „kh”. Pl. Christus→Khrisztusz;
- „ph” → „f”. Pl. propheta→proféta;
- „ti” → „ci”, ha magánhangzó követi és nem áll előtte „s”, „t” vagy „x”. Pl. iustitia→juszttícia; benedictio→benedikció; de ha a „ti” szótag hangsúlyos, megmarad a „tí”. Pl. totis→totíusz.

A hangsúly szabályai:

1. A latin szavak utolsó szótagja mindig hangsúlytalan.
2. Két szótagú szavaknál mindig az első szótagon van a hangsúly.
3. A kettőnél több szótag esetében a szó végéről visszazámított második szótag akkor, ha az hosszú (pl. *excelsis*), ha pedig ez a második szótag rövid, akkor a harmadikon van a hangsúly (pl. *hominibus*). A liturgikus könyvek ékezetekkel jelzik mindig a szavak hangsúlyát (pl. *excelsis*, *hominibus*).

Tételjegyzék

1. A liturgia szó: mit jelent görögül, hol, mire használják a Szentírásban, az Egyházban.
2. Mi történik a liturgiában? (definíció)
3. Mi a liturgia? (definíció)
4. A *Mediator Dei* a liturgiáról (mikor, ki adta ki, hogy határozza meg a liturgiát).
5. A *II. Vatikáni Zsinat* a liturgiáról (mikor, fontos dokumentuma, meghatározásai).
6. Liturgiák és szertartások (értelmes felsorolás magyarázattal).
7. Liturgikus szolgálatok (felsorolása, ismertetése, egyházi rend, szolgálat, feladatok).
8. Ki a kántor? Követelmények és elvárások.
9. Mi a liturgia anyanyelve?
10. Mi az imádság? Kihez, ki által, kiben szól?
11. Az imádság fajtái.
12. Az imádság műfajai.
13. *Ámen*, *alleluja*, *hoszanna* szavak jelentése.
14. Jel és jelkép meghatározása (példákkal).
15. A test magatartási formái és gesztusai a liturgiában (felsorolás és szimbolikájának ismertetése).
16. Természetből vett jelképek a liturgiában.

17. A liturgikus jog forrásai (felsorolás, bemutatás).
18. A templom belső berendezése.
19. Az oltárok fajtái, az oltár felszerelése.
20. A kehely és tartozékai.
21. Egyéb liturgikus szerek.
22. Liturgikus öltözékek (a miséhez öltözött pap bemutatása).
23. Liturgikus színek (felsorolás és használati körük *pontos* meghatározása).
24. Zsolozsma imaórái (nevük, végzésük, szerkezetük).

Ajánlott irodalom

BALOGH Ferenc, *Templomok és ünnepek. Az ősi szimbólumok világa*, Szent Gellért, [Budapest], é.n.

GUARDINI, Romano, *Az egyház szent jelei. Örökmécs*, Budapest 1938.

TÖRÖK József, Adoremus. *Az Egyház liturgiájának ismerete az egyházzenét művelő fiatalok részére*, Agapé-Ecclesia, Budapest 2000².

VERBÉNYI István, *Ministráns ABC*, Szent István Társulat, Budapest 1996.

Tartalomjegyzék

1.	A liturgia fogalma	2
1.1.	A liturgia szó jelentése és használata	2
1.2.	A liturgia meghatározása	3
1.3.	Liturgiák és szertartások	4
2.	A liturgia résztvevői	5
2.1.	A megkereszteltek közösségében	5
2.2.	A liturgikus közösség	6
2.3.	Az Egyház szolgálói	6
2.4.	A kántor a közösség énekének vezetője	7
3.	A liturgia párbeszéd Isten és népe között	8
3.1.	Isten ígéje a közösség életében	8
3.2.	Válasz Isten ígéjére: ének a liturgiában	9
3.3.	Az imádság	10
3.3.1.	Az imádság fajtái	10
3.3.2.	A liturgikus imádság jellemzői	10

	31
3.3.3. A liturgikus imádság műfajai	11
3.4. A liturgiában használt legfontosabb kifejezések	12
4. A liturgikus ünneplés	13
4.1. Jel és jelkép (szimbólum)	13
4.2. A liturgiában használt magatartási formák	14
4.3. Gesztusok a liturgiában	15
4.4. Természetből vett jelképek a liturgiában	16
5. Liturgikus jog	17
5.1. A liturgikus jog forrásai	18
5.2. Az ünnepek rangja	18
6. Az ünneplés helye és eszközei	19
6.1. A templom	19
6.2. A templomok belső berendezése	20
6.3. Az oltár és felszerelése	20
6.4. A liturgikus felszerelések	21
6.5. A liturgikus öltözetek	23
6.5.1. A szentmisénél használt ruhák	23
6.5.2. Liturgikus színek	24
7. A szent zsoltosma	25
7.1. Eredete és története	25
7.2. Az Imaórák liturgiája	26
8. A latin kiejtés szabályai	28
Tételjegyzék	29
Tartalomjegyzék	30